

Únik z kolaesa škřečka.

Flóra Gadó

Únik z kola škrekča. Niekoľko myšlienok o zobrazení stresu, úzkosti, vyhorenia a depresie v dielach umelcov zo strednej a východnej Európy

Obrázok na obálke: Lőrinc Borsos:
I Said You Are Gods I-II, 2019.
Photo: Dávid Biró

Venovať sa otázkam duševného zdravia v súčasnom umení už nie je tabu. Pojmy chronická depresia, úzkosť a vyhorenie sú, žiaľ, symptómy, o ktorých v súčasnosti často diskutujeme a väčšina teoretikov a sociológov sa zhoduje, že nejde len o individuálny problém, ale o niečo, čo sa týka mnohých z nás. Ako píše filozof Byung-Chul Han, takzvaná „spoločnosť výkonu“ nahradila „spoločnosť disciplinárnosti“.¹ Inými slovami, Foucaultova teória kontroly ľudských tiel bola od 80. rokov nahradená kontrolou našich myslí. Ja, ktoré prakticky súperí samo so sebou, vytvára sebavykorisťujúci životný štýl, ktorý môže ľahko viesť k neustálej úzkosti alebo syndrómu vyhorenia. Práve vďaka očakávaniu neustálej pohotovosti a flexibility sa v dnešnom neskorom kapitalistickom systéme čoraz viac stierajú hranice medzi prácou a voľným časom.²

Vyvstáva otázka: ako môžeme o týchto otázkach diskutovať v rámci súčasného umenia? Ako môžu umelecké postupy pomôcť pri vytváraní dialógu alebo diskusie o týchto často potláčaných témach? A ak sa súčasné umenie zaoberá otázkami súvisiacimi s duševným zdravím, možno ho považovať za terapeutické, a ak áno, je to problém? Okrem toho, môžeme poukázať na nejaké špecifiká, ktoré sú prítomné v dielach umelcov zo stredovýchodnej Európy alebo v reprezentácii duševného zdravia ako globálnejšieho fenoménu? Na tieto otázky pravdepodobne v tejto eseji nenájdeme jednoznačné odpovede. Pokúsim sa však zmapovať určité umelecké postupy zo strednej a východnej Európy (samozrejme, ide o subjektívny výber), ktoré sa snažia nielen otvoriť priestor na diskusiu súvisiacu s duševným zdravím

1

Han, Byung-Chul: *The Burnout Society (Spoločnosť vyhorenia)*. Stanford CA, Stanford University Press, 2015.

2

Han: 2015. Pozri tiež: Anne Helen Petersen: *Can't Even. How Millennial Became the Burnout Generation. (Nemôžem ani. Ako sa z mileniálov stala generácia vyhorenia.)* Boston, Mariner Books, 2020.

Zhrnutie o teórii Byung-Chul Hana v tejto eseji bolo pôvodne uverejnené v publikácii k výstave *So Far, So Good*. (Budapest History Museum - Budapest Gallery, 09. 07.–06. 09. 2020, ktorú editovala a napísala Flóra Gadó).

(a umením ako prácou), ale aj predstaviť rôzne mechanizmy zvládania týchto situácií s cieľom im lepšie porozumieť a naučiť sa s nimi žiť.

Aj keď sa s určitými duševnými ťažkosťami môže stretnúť takmer každý, hovoriť otvorene (a bez posudzovania) o svojom duševnom stave a množstve stresu, ktorý musíme zvládať, stále nie je také bežné. Považuje sa to nielen za súkromnú záležitosť, ale aj za slabosť: tvrdí ľudia dokážu bojovať so stresom. Ale našťastie, postupom času, ako sa objavuje čoraz viac podporných skupín a komunit, kde sa človek môže podeliť o svoje ťažkosti, sa o týchto otázkach začalo hovoriť aj mimo terapie a týchto podporných skupín. Aj keď súčasné umenie vždy nachádzalo živý záujem o rôzne duševné stavy a psychické ťažkosti, dnes je zrejmé, že existuje nový záujem o riešenie „nášho veku úzkosti“. Prvým krokom je vždy povedať veci nahlas – cítiť, že nie sme sami a že môžeme artikulovať zmätok vo svojom vnútri.

Úzkosť ako stav mysle

Vír úzkosti, s ňou spojené obsedantno-kompulzívne správanie a pocit zraniteľnosti je prítomný v intímnom videu poľskej umelkyne Adeliny Cimochowicz s názvom *Gone* (2018).³ Už vizuálny jazyk videa evokuje škrečkovské koleso prepracovanosti: vidíme zacyklený film, v ktorom postava beží v lese. Kvôli náhlemu strihu sa však žena neustále zastavuje, potkýna sa a znova sa rozbieha. Jednoduché gesto opakovania vyjadruje ohromnosť úzkosti a bludný kruh jej slučky, z ktorej je často veľmi ťažké vystúpiť. Ako sa zdôrazňuje prostredníctvom rozprávania, niekedy je nemožné prestať sa obávať, premýšľať a mať pocit, že strach a úzkosť ovládajú náš život. Tieto pocity sú vo filme prezentované formou veľmi osobného rozprávania: autorka siaha po žánri spovede (spovedného písania). Rozvíja sa veľmi priamočiara, no zároveň intímna „voľná báseň“, ktorá vymenúva všetky veci, ktorých sa rozprávačka obáva. Pri častom opakovaní prvej

vety – Obávam sa, že... – sa divák môže stotožniť a zároveň sa vcítiť do nepokoja hlasu a rôznych, často iracionálnych myšlienok. Je dobre známou definíciou, že úzkosť sa od strachu líši tým, že úzkosť nemá subjekt: často je pre nás ťažké vyjadriť, prečo sme úzkostliví. Video Adeliny Cimochowicz nás mátie tým, že pomenúva takmer všetko, z čoho možno mať úzkosť, vytvára encyklopédiu našich obáv, pričom zdôrazňuje, že to, čo je ťažké, nie je nevyhnutne pomenovať (pomenovať to, z čoho máme úzkosť), ale ohromenie a paralýzu, ktorú to môže spôsobiť.

Zatiaľ čo Cimochowiczovej video veľmi presne prezentuje, aké to je trpieť silnou úzkosťou, textilné diela rumunskej umelkyne

Adelina Cimochowicz: Gone, 2018
Film still, courtesy of the Artist

Megan Dominescu reflektujú túto tému z globálnejšieho hľadiska: vychádzajú menej z osobnej skúsenosti, ale možno ich vnímať ako určitý prehľad v kontexte diel o duševnom zdraví. Jej akrylové pletené rohože často vychádzajú z reklám a obrázkov, ktoré kolujú na internete. Jedno z najprovokatívnejších diel Megan Dominescu z roku 2020 vychádza zo starej reklamy na Xanax z 90. rokov (ktorá bola vyrobená aj ako propagačné tričko) a uvádza sa v nej: „Úzkosť má mnoho tvárí, ale Xanax

ANXIETY HAS
MANY FACES

BUT THERE IS
ONLY ONE

XANAX

Megan Dominescu: Anxiety Has Many Faces, 2020
Courtesy of the Artist.

(alprazolam) je len jeden“. Obrázok na reklame zobrazuje rozrušené tváre, akoby ľudia mali na sebe masky, pripomínajúce podivnú maľbu Jamesa Ensora. V textilnej práci umelkyne sa postavy menia na abstraktnejšie, farebné tvary, no ich prapodivný vzhľad zostáva. Pri prehodnocovaní a zdôrazňovaní „chytľavého“ sloganu lieku, Dominescu uvažuje o veľmi diskutovanej téme lekárskej liečby a duševného zdravia: aký význam a dôležitosť má liečba, aké sú za ňou motivácie veľkých farmaceutických spoločností a aké dlhodobé účinky spôsobuje pacientom? V dobe, keď lekári predpisujú Xanax rovnako bežne ako antibiotiká, je dôležité sa pozrieť nielen na históriu lieku (a históriu reklamy), ale aj na to, ako sa stal takým rozšíreným fenoménom v spoločnosti, že už veľmi vysoké percento mladých dospelých užíva nejaké antidepresíva. Možno si spomenúť aj na surrealistický film Jona Rafmana *Dream Journal (Denník snov)*, ktorého hlavná postava sa volá Xanaxi (Xanax Girl) a ktorý sa tiež dotýka týchto otázok.

Zúfalstvo a beznádej mladých dospelých je viditeľná aj v temnej tvorbe umeleckej dvojice Lőrinc Borsos. Na svojich nedávnych výstavách (napr.: *Kill Your Idols* v galérii Glassyard⁴) predstavili tajomné, rituálne, fetišistické objekty, ktoré slúžili ako nástroje na dekonštrukciu predtým vztýčených idolov spomínaných v názve, ako aj na vytváranie záhadných správ, ktoré nie je možné dešifrovať. Tieto často nejasné diela vo svojej fragmentárnosti zobrazujú krízu našej doby: neexistujú žiadne jasné odpovede, pred nami nie sú žiadne pozitívne budúcnosti a dokonca ani utópie; len depresívna prítomnosť, v ktorej sa musíme naučiť žiť. S týmito otázkami by mohla súvisieť aj ich perifráza (*I Said You Are Gods I-II*, 2019) Dvanástich krokov anonymných alkoholikov⁵ v podobe dvoch sôch. Pri prezentácii dvanástich krokov ako 10 Mojžišových príkázaní napísaných na dvoch mramorových doskách si divák čoskoro uvedomí, že slová „alkohol“ a „boh“ sú vytesané z kameňov. Týmto gestom sa dvanásť krokov – ktoré ľudia používajú, aby sa vyrovnali so svojou závislosťou a smerovali k triezvosti – mení na všeobecnejšiu, seba-reflexívnu reakciu vo vzťahu ku konfrontácii

4

<https://www.glassyard.hu/exhibitions/2017/7/17/aktulis-killits-dgfb-abn69-dh5wl-74zld>

5

<https://www.alcoholics-anonymous.org.uk/about-aa/the-12-steps-of-aa>

s našimi strachmi a obavami. Žiť s nimi, namiesto toho, aby sme ich potláčali. Kroky odkazujú aj na príručky svojpomoci dnešnej doby, ale ironickým spôsobom: vymazanie náboženstva ako určitej nádeje, ako aj príčiny problému (alkoholu) vytvára fluidný, hybridný stav mysle, v ktorom už nie je možné problém ani pomenovať: celý systém je chybný.

Práca, práca, práca (a odpočinok)

Je zrejmé, že náš vzťah k práci sa za posledné desaťročia veľmi zmenil: nielenže máme iné predstavy o odpočinku a voľnom čase, ale neustály tlak na maximalizáciu našich pracovných schopností, na dosiahnutie toho viac a tým aj väčšieho úspechu je prítomný takmer v každom odvetví nášho života. Táto téma je obzvlášť aktuálna, ak sa zamyslíme nad tým, aké neisté sú pracovné podmienky v oblasti umenia: ľudia väčšinou pracujú na voľnej nohe, s flexibilným pracovným časom bez zmluvy, alebo dokonca berú viacero zamestnaní súčasne, s nízkym príjmom a často bez poistenia atď. Prekaritu zvyrazňuje aj skutočnosť, že vďaka prítomnosti sociálnych médií a našej digitálnej realite sme neustále k dispozícii a môžeme byť kedykoľvek braní na zodpovednosť. Han upozorňuje na zdanlivú slobodu, ktorá vyplýva z technologických inovácií a rozšírenia internetu tým, že sme neustále dostupní a máme nepretržitý prístup k informáciám. Sebamonitorovanie a neustála súťaž so sebou samým môže tiež vyvolať silnú úzkosť. Tvrdí, že v našej práci často neexistuje skutočná kontrola, sme sami sebe „šéfmi“. A bez vonkajšej kontroly nedostávame žiadnu spätnú väzbu o svojom výkone a práci, čo jednotlivca privádza do stavu neustáleho zvyšovania úsilia, ktorý prakticky vedie k nekonečnému pracovnému cyklu.⁶

6
Han: 2015.

7

<https://apart.sk/product/art-is-work/>

Viaceré výstavy (napr.: výstava *Apart Collective Umenie je práca*⁷) z posledných rokov sa už zaoberali týmito otázkami: ako by sme mali považovať umeleckú prax za prácu (umenie

ako prácu, platiť umelcom, keď vystavujú atď.), aké by mali byť základné práva pre pracovníkov v umení, ako by sme mali pristupovať k otázke „bezplatnej práce“ na umeleckej scéne (napr. práca dobrovoľníkov a stážistov), ako by sme mali odbúrať hierarchie vytvorené veľkými inštitúciami. Tým samozrejme nechcem povedať, že táto problematika sa týka len oblasti umenia, len v tejto oblasti je prekérnosť obzvlášť viditeľná, čo môže spôsobovať vyššie

Balázs Varju Tóth: Askholia, 2020
Film still, courtesy of the Artist

množstvo stresu, úzkosti a tým aj vyhorenie.

Vo video diele maďarského umelca Balázsa Varju Tótha s názvom *Ashkolia* (2020) – ktoré už odkazuje na grécky pojem, znamenajúci absenciu voľného času – umelec skúma spomínané témy prostredníctvom rôznych rozhovorov s ľuďmi z maďarskej kultúrnej scény. Kurátori, umelci, kultúrni pracovníci, novinári, mediátori, grafickí dizajnéri rozoberajú v rozhovoroch témy, ako napríklad, čo pre nich znamená práca, ako by definovali svoju prácu,

Je dôležité spomenúť, že viacerí ľudia, ktorí vystupujú vo videu, sa podieľali aj na organizovaní letného sústreďenia/ tábora s názvom Babel. Toto týždňové podujatie, ktoré iniciovali Luca Petrányi a Fanni Solymár, sa koná na maďarskom vidieku a jeho cieľom je vytvoriť komunitu, v ktorej sa prostredníctvom rôznych workshopov a podujatí môžeme naučiť, ako formovať lepšiu spoločnosť, ako spolupracovať, počúvať sa navzájom a učiť sa jeden od druhého prostredníctvom rôznych platforiem na zdieľanie vedomostí (varenie, joga, rozprávanie príbehov atď.).

Hoci som sa tábora sama nezúčastnila, význam tejto samoorganizovanej a komunitnej iniciatívy je kľúčový aj pre pochopenie diela Balázsa Varju Tótha.

ich motiváciu, čo robia vo voľnom čase, aká je rovnováha medzi ich pracovným a súkromným životom. Ako sa vyrovnávajú s tým, že sú umelcami a robia popri tom aj iné veci, alebo že niekedy hacknú umeleckú scénu a v iných prípadoch s ňou úplne skončia.⁸ V trojkanálovej videoinštalácii (tak, ako ju umelec zvyčajne prezentuje) môžeme počuť rôzne perspektívy a pohľady ľudí, s ktorými umelec robil rozhovory: silnou stránkou videa je, že Varju Tóth účastníkov neposudzuje (ani nestavia na jednu stranu), len prezentuje toto široké spektrum perspektív vedľa seba vytvárajúc paralelné príbehy. Nepoznáme mená (ani pozície) účastníkov, a hoci spomínajú na veľmi osobné príbehy a zážitky, máme pocit, že to, čo opisujú, je niečo, čo sa týka mnohých z nás (napr. čo robiť po získaní doktorátu, ako nájsť rovnováhu medzi platenou prácou a svojou vášňou, ako nájsť prácu, ktorá nás motivuje, a čo sa stane, keď táto motivácia vyprchá). Ďalšou zaujímavosťou videa je, že všetci účastníci sa nachádzajú v prírode. Zatiaľ čo ich pozorujeme, ako sa rozprávajú sediac na krásnych lúkach, v lesoch a na iných prírodných miestach, zažívame ostrý kontrast s tým, čo hovoria a prostredím, v ktorom sa nachádzajú. Varju Tóth sa pohráva s romantickým obrazom umelca: s obrazom tuláka, ktorý je odtrhnutý od spoločnosti a žije výlučne zo svojej vášne, ktorou je umenie. Samozrejme, tento obraz sa dávno rozbil, napriek tomu stereotypy (umelci pracujúci osamote v „slonovinovej veži“, umelec ako génius, príroda ako útočisko) spojené s postavou umelca existujú aj dnes a majú svoj pôvod v 19. storočí. Balázs Varju Tóth sa k týmto tradičným trópom vracia a stavia proti nim často pochmúrnu či pesimistickú realitu, o ktorú sa s ním respondenti delia.

Ak sa pozrieme na umelecké diela, ktoré sa snažia vyjadriť naše zmenené pracovné podmienky a to, čo znamená živiť sa ako kultúrny pracovník v 21. storočí, je tiež dôležité stručne diskutovať o dielach, ktoré zdôrazňujú dôležitosť odpočinku, voľného času a spánku. Video českej umelkyne Barbory Kleinhamplovej a kurátorky Terezy Stejskalovej s názvom *Sleepers Manifesto (Manifest spáčov)* (2014)⁹ je svojím tónom aj formou ostrým a kritickým

dielom.¹⁰ Dekonstruujúc a prehodnocujúc tradíciu manifestu, ten rozprávaný vo videu nás nabáda, aby sme konečne nerobili nič, len spali a odpočívali. Chápe spánok ako radikálny (a často zabúdaný a zanedbávaný) akt, ktorý je nevyhnutný na to, aby sme opustili škrečkovské koleso práce a produktivity. Zdôrazňujúc ako sa spánku (falošne) vyčíta, že nie je užitočný, manifest nás nabáda, aby sme opustili binárne rozdelenie činnosť - pasivita, produktivita - odpočinok a zamerali sa na neproduktívne

Barbora Kleinhamplová & Tereza Stejskalová: Sleeper's Manifesto, 2014
Film still, courtesy of the Artists

10

Za zmienku stojí aj projekt Inštitút úzkosti, spojený s Kleinhamplovou. Skupina organizuje podujatia, workshopy, výstavy, sympóziá, podcasty, ktoré reflektujú súčasné krízy, ako sú klimatické zmeny, duševné zdravie atď.

11

Fisher, Mark: *Ghosts of My Life: Writings on Depression, Hauntology and Lost Futures. (Prízraky môjho života: o depresii, strašidlách a stratenej budúcnosti.)*. Winchester-Washington, Zero Books, 2014.

veci. Manifest zdôrazňuje skutočnosť, že dnes musíme byť neustále k dispozícii, a preto si nikdy nemôžeme úplne oddýchnuť: podobne ako naše telefóny môžeme len prejsť do režimu spánku (ale nie skutočného spánku). Inými slovami, odvolávajúc sa aj na Marka Fishera¹¹, sme zombie, ktorí sa pohybujú svojím životom v stave živej mŕtvoly. A ak nespíme, prichádzame aj o snívanie – ktoré metaforicky súvisí aj s tvorivosťou a oslobodením mysle. Keď postavy vo filme – ktoré spia pred novinárskou fotografiou z protestov v Turecku – spoločne skandujú „vráťte nám

Judit Flóra Schuller: Towards Nothingness (Walks), 2015-2019
Courtesy of the Artist.

12

Pozri tiež: Crary, Jonathan: *24/7: Late Capitalism and the Ends of Sleep (Neskorý kapitalizmus a konce spánku)*. Londýn, Verso Books, 2015.

13

Odell, Jenny: *How To Do Nothing: Resisting the Attention Economy (Ako nič nerobiť: odolávanie ekonomike pozornosti)*. Brooklyn, Melville House Publishing, 2019. Zhrnutie o knihe Jenny Odellovej v tomto odseku bolo pôvodne uverejnené v publikácii k výstave *So Far, So Good*. (Budapest History Museum - Budapest Gallery, 09. 07.–06. 09. 2020, editovala a napísala Flóra Gadó).

14

<https://juditfloraschuller.com/>

náš spánok“, video zdôrazňuje veľmi potrebnú diskusiu o odpočinku, spánku a obyčajnom ničnerobení. Za zmienku stojí aj trh, ktorý je vybudovaný okolo rôznych porúch spánku, ako je nespavosť alebo naopak lieky, ktoré vás udržia celú noc hore (ako napríklad neslávne známy „študijný liek“ Adderall). Sme v skutočnosti vo svojich snoch stále slobodní a nezávislí, alebo sú aj naše sny presiaknuté gradačnou blízkosťou ďalšieho pracovného dňa?¹²

V súvislosti s diskurzom, ktorý sa snaží „oslobodiť spánok“, je dôležité venovať pozornosť aj tým činnostiam, ktoré k ničomu nevedú: nemajú jasný cieľ, nie sú užitočné a nezvyšujú našu produktivitu. Jenny Odellová sa vo svojej knihe *How to do Nothing (Ako nerobiť nič)* veľa zaoberá tzv. ekonomikou pozornosti: tým, že v online svete prebieha neustála snaha zmocniť sa našej pozornosti a nášho času a je pre nás čoraz ťažšie vymaniť sa z tohto kolobehu. Vo svojich textoch sa nám snaží ukázať, ako znovu získať kontrolu nad svojou pozornosťou a ako sa vymaniť z ekonomiky pozornosti. Riešenie tohto problému nevidí v rôznych trendoch svojpomoci a mindfulness, ktoré po dočasnom „vypnutí“ naďalej podporujú väčšiu efektivitu, ale v ničnerobení. Nerobenie ničoho sa nemusí nevyhnutne chápať doslovne („nič“ ako také je len z kapitalistickej perspektívy produktivity). V skutočnosti skôr naznačuje zmenu perspektívy, pokus pozrieť sa inak na známe veci okolo nás a zmeniť naše vzorce pozorovania.¹³

Judit Flóra Schuller¹⁴ je maďarská umelkyňa, ktorá sa zvyčajne zaoberá otázkami súvisiacimi s politikou pamäti a tým, ako narábať s archívnymi materiálmi z novej perspektívy. V rámci skúmania obrovského archívu svojho starého otca sa začala zaoberať pojmami súvisiacimi so zabúdaním, nechávaním vecí odísť, hľadaním stability v chaose, obracanim sa dovnútra. Istý čas, keď žila vo Fínsku, dokumentovala svoje dlhé prechádzky v blízkosti mora: tieto prechádzky nikam neviedli, diali sa len kvôli chôdzi, pohybu (pohyb, ktorý môže pomôcť myslieť, cítiť sa inak). Ich opakovanosť z nich urobila akýsi osobný rituál, ktorý poznajú mnohí z nás. Hoci sa zdá, že ide o zdanlivo zbytočnú činnosť (nie behanie, športovanie

atď.), sú známe aj jej relaxačné aspekty. Judit Flóra Schuller v rámci svojej inštalácie ukazuje zoznam dátumov, kedy tieto dlhé prechádzky, ktoré nikam nevedú, absolvovala, a prezentuje ich vedľa čiernobielej fotografie, na ktorej je zobrazené more. Na fotografii takmer nie je možné rozlíšiť more a horizont: splývajú spolu, vytvárajú nekonečný rytmus a vnútorný pokoj.

Čo ďalej?

Čo sa stane, keď nebudeme môcť pokračovať týmto tempom? Pandémia tiež poukázala na skutočnosť, že by sme nemali pokračovať v týchto doteraz zaužívaných vzorcoch a mali by sme sa začať zameriavať na spomalenie a premýšľať o zmene nášho životného štýlu. Aké sú teda rôzne mechanizmy zvládania a alternatívne stratégie, ktoré by sme mali vymyslieť, aby sme zostali pri zmysloch, ako aj aby sme sa pokúsili žiť udržateľným životom? V rámci súčasného umenia pri premýšľaní o týchto otázkach nikdy nejde o hľadanie jednej správnej odpovede alebo niečoho, čo by fungovalo pre všetkých. Je to skôr nekonečné hľadanie toho, čo pomôže vám aj vašej komunite. Umeľci sa buď snažia zamerať na budúcnosť a predstavujú si rôzne taktiky prežitia, alebo sa na druhej strane zameriavajú na tu a teraz – na prítomný okamih. A práve v tejto otázke je cítiť napätie. Ako poznamenal kritik a historik umenia Barnabás Zemplényi-Kovács vo svojom texte v súvislosti s už spomínanou výstavou *So Far, So Good*, je zaujímavé, že v mnohých umeleckých postupoch dominuje individuálny prístup, napriek tomu, že tieto otázky ovplyvňujú mnohých z nás a možno by sme sa namiesto toho mali naučiť byť spolu inak.¹⁵ Napriek tomu to môže súvisieť aj s nútenou izoláciou a samotou pandémie, ktorá nás formovala inak. Slovenský umelec Oto Hudec vo svojej inštalácii (*My sme záhrada*, 2020) – ktorú vytvoril pre výstavu

Oto Hudec: We are the Garden!, 2020

Installation view from the exhibition: Ecologies of the Ghost Landscape. The Word for World is Forest. 2020, tranzit.sk, Bratislava. Curated by Borbála Soós. Photos: Adam Šakový

v tranzit.sk v Bratislave¹⁶ a potom ju ďalej rozvíjal v Ludwig Museum v Budapešti – predstavuje nie až takú dystopickú budúcnosť, v ktorej sú ľudia v dôsledku klimatickej katastrofy nútení vysťahovať sa z miest a pokúsiť sa žiť na vlastnú päsť, pestovať si vlastné ovocie, zeleninu atď. Hudecova inštalácia pozostávala z repliky skleníka (možného prístrešku), príbehu a videa. Hudecova práca, ktorá reflektuje to, čo dnes chápeme ako klimatickú úzkosť, nám na prvý pohľad neprináša nádej. Aj keď sa zaoberá skutočnosťou, že sa musíme pripraviť na udržateľnejší spôsob života, izolácia a osamelosť zobrazená v jeho diele sa zdá byť neprekonateľná. Ak však divák pokračuje v pohľade na malé intímne kresby a číta príbeh prezentovaný na drevených doskách, ukáže sa, že hlavný hrdina príbehu stretáva malé dievčatko: ďalšieho preživšieho, ktorý ho sprevádza a povzbudzuje ho, aby s ním

16

Ďalšie informácie nájdete na:
[https://artportal.hu/magazin/
where-the-wild-things-are/](https://artportal.hu/magazin/where-the-wild-things-are/)

zdieľal svoj život. Prítomnosť inej ľudskej bytosti vnáša do Hudecovho diela určitú nádej, hoci stále nie je možné prelomiť tú izoláciu, ktorá je protagonistom vnútená.

Zatiaľ čo mnohí umelci sa zaoberajú myšlienkou predstaviť si nejakú budúcnosť, iní sa zameriavajú skôr na prítomný okamih. Filmová trilógia českej umelkyne Kateřiny Konvalinovej sa pohráva s rôznymi žánrami:

Kateřina Konvalinová: *Corrective relations: Bad trip*, 2019
Film still, courtesy of the Artist

od výučbových videí až po reality šou autorka predstavuje rôzne stratégie zvládania generácie Y, často s kritickým podtónom. V druhej časti jej série *Corrective Relations: Bad Trip* (2019)¹⁷, autorka spochybňuje spôsob, akým používame a si prisvojujeme rôzne relaxačné a meditačné techniky, ako je napríklad joga. Film inšpirovaný jej pobytom v Indonézii sa začína rozhovorom s odborníkom o istom druhu hlboknej meditačnej praxe, nazývanej joga nidra, po ktorom nasleduje pozvánka na samotnú prax (vedenú autorkou) a následne snová sekvencia o duchovných systémoch viery v Indonézii. Svojimi ironickými a často surrealistickými videami sa umelkyňa dotýka otázok o kultúrnom privlastňovaní, komodifikácii starostlivosti, ambivalentnosti starostlivosti

o seba po jej presiaknutí na trh (inými slovami, ako trh profituje z rôznych svojpomocných kníh, aplikácií a „online terapeutov“). Zameriava sa aj na otázky ako nájsť, aká terapia/liečba vám vyhovuje, čo vám môže pomôcť prekonať súčasnú krízu keď je príliš veľa možností a príliš veľa ľudí, ktorí vám hovoria, čo je pre vás najlepšie? Aj keď je dôležité uznať, že v súčasnosti je bežnejšie otvorene hovoriť o problémoch duševného zdravia, stále je ľahké sa stratíť v labyrinte rôznych foriem pomoci a rád, ktoré existujú.

Konvalinovej posledné video z trilógie, *Corrective Relations: Party* (2020)¹⁸, sa vracia k otázke liekov a liečbe depresie a chronickej úzkosti antidepresívami. Hoci autorka netvrdí, že lieky nemôžu niektorým ľuďom pomôcť, postava terapeuta v jej filme pôsobí ako niekto z bizarného hororu, človek, ktorému by sme sotva dôverovali. S jej bielou tvárou a odstupom sa ukazuje, že v skutočnosti nevenuje pozornosť tomu, čo postava umelkyne hovorí, ale otvorene ju konfrontuje s tým, že na tieto problémy neexistuje skutočné riešenie. Po tomto momente nastáva vo videu náhla zmena: po epizóde nasleduje euforická párty scéna. Video je v dialógu s niekoľkými kurátorskými a umeleckými projektmi¹⁹, ktoré skúmajú oslobodzujúci účinok spoločného tanca a to, čo techno a house music priniesli do hudobného priemyslu a hudobnej párty kultúry. Vo videu Konvalinovej tanec znamená rôzne spôsoby myslenia: sústrediť sa na svoje telo a pohyby, ktoré dokáže vykonávať, ako aj úplne stratíť kontrolu, nechať ho ísť a rozplynúť sa v komunite ostatných tanečníkov/návštevníkov párty. Revolučný potenciál, ktorý sa skrýva v párty je prezentovaný prostredníctvom fragmentárnych záberov a detailov, čím sa vytvára snová estetika filmu. Za zmienku stoja aj súčasné umelecké postupy, ktoré vo svojich projektoch skúmajú liečenie a alternatívnu liečbu v kontraste s antidepresívami a pod. Maďarská umelkyňa Judit Kiss sa touto otázkou zaoberá vo svojom prebiehajúcom výskume: vďaka svojim tohtoročným cestám mala možnosť vyskúšať niektoré z najinteligentnejších rastlín na planéte a ich učenie spracovala ako súčasť svojej umeleckej praxe.²⁰

20

Pozrite si podujatie Plant Talks:
[https://www.facebook.com/
events/1809327309254913?
ref=newsfeed](https://www.facebook.com/events/1809327309254913?ref=newsfeed)

18

[https://diplomanti.cz/en/grad-
uates/katerina-konvalinova](https://diplomanti.cz/en/graduates/katerina-konvalinova)

19

Dance of Emergencies (MQ Wien),
Dance All Night (Tallinn), Tech-
no Worlds (aqb Budapest)

Jej nové (a zatiaľ nepublikované) videodiela budú o tejto alternatívnej forme liečby a starostlivosti, inšpirované aj domorodými poznatkami a umelcami, ako je Melanie Bonajo.²¹

Význam samoorganizovaného a silného spoločenstva žien by sa dal považovať za ďalší druh kolaboratívnej odpovede. Existuje v regióne niekoľko projektov od workshopov až po performancie, ktoré zdôrazňujú význam bezpečného priestoru pre ženy (alebo osoby identifikujúce sa ako ženy) a hľadajú mechanizmy zvládania či odpovede kolektívnym spôsobom. Nedávnou iniciatívou je *School of Disobedience (Škola neposlušnosti)*²² (2021) maďarskej umelkyne Anny Ádám: séria feministických workshopov, seminárov a predstavení, ktoré sa zaoberajú hlboko osobnými otázkami (často traumami) súvisiacimi so zraniteľnosťou, emocionálnou nestabilitou, zakorenenými rodovými konštrukciami a pod. Anna Ádám organizuje workshopy a performatívne podujatia už niekoľko rokov. Napríklad v rámci predchádzajúceho projektu s názvom *Gray Box* sa zaujímala najmä o to, ako môžeme dekonštruovať módu prostredníctvom rôznych foriem improvizácie. Vo svojich najnovších projektoch sa bližšie zameriava na tlak, ktorému čelia ženy v našej spoločnosti, na role, ktoré musia plniť, na nerealistické očakávania, ktorým denne čelia. Vo svojich workshopoch a performatívnych podujatiach chce Ádám vyjadriť a dať hlas často potláčaným témam, ktoré sa považujú za slabosti alebo sú príliš „emocionálne“ na to, aby sa o nich diskutovalo. Od takých krehkých tém, ako sú rozchody, osamelosť a úzkosť, vo svojich spoločných akciách umožňuje ľuďom bez umeleckého zázemia byť samými sebou a vytvoriť bezpečný priestor, kde sa môžu slobodne podeliť o svoje skúsenosti pomocou umenia.

Týmto textom som sa snažila poukázať na niektoré umelecké postupy z regiónu. Našťastie je však čoraz viac umelcov, ktorí sa tejto téme venujú kolaboratívnym, procesným spôsobom. Možno cesta k artikulácii našich spoločných zraniteľností vedie cez spoluprácu s inými ľuďmi. Posúvať naše hranice a experimentovať s novými formátmi a tak podvedome opúšťať často uzavreté

21

Melanie Bonajo: Night Soil Trilogy (Trilógia o nočnej pôde): <https://www.fkv.de/en/night-soil-trilogy/>

22

<https://www.schoolofdisobedience.org/staff.html>

a elitárske pole súčasného umenia.

